

rid b. Hâcib, Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. Hâris, Nuaym b. Sa'd, Riyâh b. Hâris ve Amr b. Ehtem gibi kimseler vardı. Öğle vakti Medine'ye ulaşan heyet Resûl-i Ekrem'in evinin önüne gelince bedevîlere has kaba bir tavırla kendisine seslenip yanlarına çıkmasını istediler. Resûlullah onlarla görüştü, kendilerine hediyeler verdi ve esirleri iade etti. Bunun üzerine heyet-tekiler müslüman olduklarını bildirdiler. Hucurât sûresinin 2-5. âyetleri Temîmliler'in bu saygısız davranışı üzerine nâzil olmuştur. Temîm'den tek başına gelip İslâm'ı kabul edenler oldu. Temîm'in Benî Amr kolundan Süfyân b. Uzeyl ve Hz. Peygamber'in yakın arkadaşlarından kılıç imalât ustası Habbâb b. Eret bunlar arasındadır.

Resûl-i Ekrem birçok Temîmli'yi zekât âmili olarak kendi kabilelerine gönderdi. Onun vefatından sonra Safvân b. Safvân ve Zibrikân b. Bedr adlı âmiller topladıkları zekât mallarını Hz. Ebû Bekir'e teslim ederken bir kısmı irtidad hareketlerinin sonucunu bekledi. Mâlik b. Nüveyre ile Vekî' b. Mâlik ise kabileleriyle birlikte Temîm'in Yerbû' koluna mensup yalancı peygamber Secâh'a katıldı. Mâlik b. Nüveyre öldürülürken Vekî' b. Mâlik İslâm'a yeniden bağlılığını bildirdi. İrtidad hareketlerini bastırmak için Bahreyn'e gönderilen Alâ b. Hadramî bölgedeki Behriler, Temîm ve onun bir kolu olan Ribâb'dan destek gördü. Temîmliler, ridde savaşlarının ardından başlatılan fetih hareketlerine katıldılar ve önemli yararlılıklar gösterdiler. Ahnef b. Kays, Ka'ka' b. Amr, Akra' b. Hâbis ve Âsım b. Amr bu dönemde öne çıkan Temîmli kumandanlardır. Hz. Ömer döneminde Sa'd b. Ebû Vakkâs kumandasında Sâsânîler'e karşı yapılan savaşa Temîmliler 4000 kişilik bir kuvvetle katıldılar. Hz. Osman zamanında Ahnef b. Kays yönetiminde Horasan'ın fethinde önemli başarılar elde ettiler. Temîm kabilesi ve çeşitli kolları Basra ve Küfe şehirleri kurulduktan sonra bu şehirlere iskân edildi, bir kısmı fethedilen İman topraklarına yerleşti. Emevîler zamanında da Orta Asya fetihlerinde bulundular.

Ebû Müslim-i Horasânî'nin kumandanları arasında yer alan Temîmli Ağleb b. Sâlim, 144 (761) yılında İfrîkiye'ye gönderilen Muhammed b. Eş'as el-Huzâi'nin ordusunda görevlendirildi ve Zap valiliğine getirildi. Abbâsî Halifesi Mansûr döneminde İfrîkiye valiliğine tayin edilen Ağleb bu görevde iken Kayrevan'daki bir kuşatma esnasında öldürüldü (150/767). Bazı isyanları bastıran oğlu İbrâhim b. Ağleb 184'te (800) Hârûnürreşîd tarafından İfrîkiye va-

lilîğine getirildi. Böylece İfrîkiye'de Ağlebîler hânedanının temelleri atıldı. 296 (909) yılında Fâtîmîler'ce ortadan kaldırılıncaya kadar Ağlebîler'in Kayrevan'daki iktidarı devam etti. Temîmliler Cemel ve Siffin savaşlarında genellikle Hz. Ali'nin yanında yer aldılar. Siffin Savaşı'ndan sonra hakemlerin kararını askerler arasında okuyan Eş'as b. Kays'a, "Hüküm ancak Allah'a aittir" diyerek Şebes b. Rib'î kumandasında Hz. Ali'nin ordusundan ayrılan ve Küfe yakınındaki Harûrâ'ya çekilip ilk Hâricî zümresini oluşturan 12.000 kişilik grup Temîm'in Rebîa b. Hanzale kolundan ibaretti. Hz. Ali'yi desteklemeleri ve daha sonra Hâricîler'e yaklaşmalarından dolayı Temîmliler'in Emevîler'le ilişkileri pek dostça olmamıştır. Ezârika reislerinden Katarî b. Fücâe, Sâlih b. Müserrih, İbâzî reislerinden Abdullah b. İbâz, Sufri reislerinden Abdullah b. Saffâr, Ebû Bilâl Mirdâs b. Üdeyye, kardeşi Urve, Müstevrid, Sehm b. Gâlib, Hâris b. Hilâl gibi pek çok Hâricî önderi Temîm kabilesine mensuptur. Bununla birlikte Emevî yönetimiyle iş birliği yapan Temîmliler de vardır.

Temîmli âlimler arasında Âmir b. Abdullah, Saïd b. Hıms b. Umâre, İsâ b. Muğire, Muâviye b. İshak b. Talha, Seyf b. Ömer, Süfyân es-Sevrî, Şebîb b. Şeybe, Ebû Amr b. Alâ, İbn Semâa, Abdülkerîm es-Sem'ânî, Abdürrahîm es-Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, Muhammed b. Abdülvehhâb anılabilir. Ayrıca Temîm kabilesine mensup meşhur hakemlerden Eksem b. Sayfî, Hâcib b. Zürrâre, Akra' b. Hâbis, Rebîa b. Muhâşir, Damre b. Damre; ünlü hatiplerden Eksem b. Sayfî, Ahnef b. Kays, Hâcib b. Zürrâre ve Kays b. Âsım'ı zikretmek gerekir. Alkame b. Abede, Esved b. Yağfur b. Abdülesved, Evs b. Hacer, Adî b. Zeyd, Selâme b. Cendel, Sühaym b. Vesîl b. Amr gibi Câhiliye dönemi Arap edebiyatının en meşhur şahsiyetleri Temîmli'dir. Temîmliler'de bu gelenek İslâm'dan sonra da devam etti. İçlerinden Amr b. Ehtem, Accâc ve oğlu Rû'be, Mâlik b. Nüveyre, Cerîr b. Atıyye, Ferezdek, Baïs, Evs b. Mağrâ gibi şair ve edebiyatçılar yetişti.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzi*, III, 951, 954, 974, 975; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 93; IV, 421, 489, 493, 496, 561; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 142, 143, 330; II, 326; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 181, 245, 265, 316; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 65, 76, 405, 411, 417, 625, 651; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 113, 114, 123; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî), Kahire 1354/1936, s. 8, 9; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 46, 65, 87, 115-120, 268, 269, 273, 275; IV, 300-301; VI, 539; İbnü'n-Nedîm, *el-Fih-*

rist (nşr. İbrâhim Ramazan), Beyrut 1998, s. 129; İbn Hazm, *Cemhere* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 201, 204, 207, 209, 211, 215, 216, 219; Bekrî, *Mu'cem*, I, 207; II, 228, 365, 372, 668; III, 899, 997; IV, 1133, 1152, 1165, 1335; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 479; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 206, 208, 526 vd.; V, 137; Ahmed Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir Devri İslâm Tarihi*, İstanbul 1998, s. 143, 147, 206; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 374-375, 390; II, 945; a.mlf., *el-Vesâiku's-Siyâsiyye: Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdarî Belgeleri* (trc. Vecdi Akyüz), İstanbul 1997, s. 160-168; J. Wellhausen, *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1996, s. 29, 35, 40, 49, 53, 56; Ahmet Turan Yüksel, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, İstanbul 1999, s. 19, 26; M. Mahfuz Söylemez, *Bedevîlikten Hadarîliğe Küfe*, Ankara 2001, s. 154, 155, 157; Abdülcebbar el-Ubeydî, "Kabiletü Temîmi'l-'Arabiyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb*, VII, Küveyt 1406/1986, s. 8-101; G. Levi Della Vida, "Temîm", *IA*, XII/1, s. 154; M. Lecer, "Tamîm b. Murr", *ELP* (İng.), X, 172-175.

İRFAN AYCAN

TEMİM ed-DÂRİ

(تميم الداري)

Ebû Rukayye Temîm b. Evs
b. Hârice (Hârise) ed-Dârî
(ö. 40/661)

Sahâbî.

Filistin'de doğdu. Kahtânîler'e mensup Benî Dâr kabilesindedir. Bundan dolayı Dârî nisbesiyle meşhur olmakla birlikte İslâmiyet'i kabulünden evvel ibadet ettiği manastıra nisbetle Deyrî diye anıldığı zikredilmiştir (Nevevî, I, 138). Ticaret yaptığı söylenen Temîm, muhtemelen kendisi hakkında anlatılan cinler tarafından kaçırıldığına dair halk hikâyelerinden (aş.bk.) esinlenilerek "Muhtetaf" (Muhtetif) lakabıyla anılmıştır. Müslümanlığı benimsemeden önce ticaret maksadıyla Mekke'ye sık sık gitmiş, bazan uzun süre orada kalmış, hicretten sonra da Medine'ye gidip gelmeye başlamıştır (İbn Asâkir, XI, 82). Temîm'in İslâm'a girişiyle ilgili çeşitli rivayetler nakledilmektedir. Bunlardan birinde hicretten evvel altı kişilik bir heyetle Mekke'ye geldiği, burada Resûl-i Ekrem'e biat ettiği, ondan Şam bölgesindeki bazı arazilerin kendilerine verildiğine dair bir belge aldığı, hicretten sonra tekrar gelip bu belgeyi yenilediği ve Resûlullah'ın bunu kendilerine teslim ederken, "İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı ona uyanlarla şu peygamber (Muhammed) ve ona iman edenlerdir; Allah müminlerin dostudur" âyetini (Âl-i İmrân 3/68) okuduğu nakledilmiştir (İbn Asâkir, XI, 64-65). Ancak bu âyetin mede-

TEMİM ed-DÂRÎ

nî olması, Akabe biatları dışında hicretten önce Hz. Peygamber'e geldiği söylenen heyetlerin zikredildiği kaynaklarda (meselâ bk. Nüveyrî, XVIII, 2) Dârîler'in yer alması, iktâ uygulamasının özellikle 9 (630) yılından sonra yaygınlık kazanması gibi hususlar rivayetin tarihî gerçeklere uymadığını göstermektedir. Bu rivayeti kesinlikle reddeden Makrîzî, Temîm ed-Dârî ve beraberindeki heyetin Mekke'ye değil Medine'ye geldiğini söylemiştir (*Dav'ü's-sârî*, s. 65).

Diğer bir rivayette, Temîm'in Medine'den Şam'a birlikte gittiği yol arkadaşı Büdeyl b. Ebû Meryem'in vefat etmeden önce kendisine verdiği bir emaneti zimmetine geçirdiği, bundan dolayı sorgulandığı ve suçunun affedilmesi için müslüman olduğu söylenmekteyse de bu hadisenin Temîm'in İslâmiyet'i kabulünden çok önce cereyan ettiği, fakat olayın İslâm'ın benimsenmesinden sonra itiraf edildiği anlaşılmaktadır (İbn Asâkir, XI, 71-73; Makrîzî, s. 83-86, 88-95). Onun Müslümanlığı benimsemesi, ileriki yıllarda efsaneye dönüşecek olan cinlerle temasına dair hikâyelerle de ilişkilendirilmiştir. Buna göre Temîm, Şam'da iken Resûl-i Ekrem'in peygamber olarak gönderildiğini bir cinden öğrenmiş ve ardından Medine'ye gidip İslâmiyet'i kabul etmiştir (İbn Asâkir, XI, 73). Ancak Temîm'in ihtidâ sürecinin, cinlerle ilişkilendirilmesi yerine, onun müslüman olmadan önce bir din arayışı içinde bulunduğunu belirten rivayetler çerçevesinde değerlendirilmesi daha doğrudur. Buna göre Temîm, önce Yahudilik ve Hıristiyanlık üzerinde durmuş, daha sonra bir rahibin yönlendirmesiyle Resûlullah'ın yanına gelip İslâm'ı kabul etmiş, kabilesinden bir heyetle birlikte Medine'ye tekrar gelmesi tavsiye edilerek memleketi Şam'a gönderilmiştir (Makrîzî, s. 78-79). Temîm'in, aralarında kardeşi Nuaym'ın da bulunduğu on kişilik bir heyetle Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'le yaptığı meşhur görüşmenin bu ilk buluşmanın ardından gerçekleştiği ve Tebük Savaşı (9/630) sonrasına rastlandığı anlaşılmaktadır (İbn Sa'd, I, 343; İbn Abdülber, I, 193-194; Zehabî, II, 442). Mu'teber kaynaklarda Cessâse hadisi diye yer alan, Resûl-i Ekrem'in deccâle ilgili bir hutbesinin anlatıldığı rivayet de (*Müşned*, VI, 373-374, 413, 417-418; Müslim, "Fiten", 119-123; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 15) Temîm'in hicretten sonra 9 (630) veya 10 (631) yılında İslâmiyet'i kabul ettiği görüşünü desteklemektedir. 10 yılında irad edildiği anlaşılan bu hutbede Hz. Peygamber,

Temîm'in Medine'ye gelip müslüman olduğu haberini ve kendisine anlattığı bazı maceralarını ashaba bildirmiştir. Medine'ye gelen Temîm ed-Dârî ve beraberindeki heyet Şam'a dönmeyip Resûl-i Ekrem'in vefatına kadar Medine'de kalmış (İbn Sa'd, I, 344) ve kendilerine Hayber gelirlerinden tahsisat ayrılmıştır. Onların Medine'de kalması, memleketleri olan Kudüs ve Filistin'in İranlılar'ın elinden çıkıp Bizans'ın eline geçmesiyle ilişkilendirilmektedir (Cook, LXI/1 [1998], s. 22). Temîm'in Resûlullah'a yönelttiği, "Allah oraların fethini nasip ederse şimdi Rumlar'ın elinde bulunan yerleri bize bağışlar mısınız?" şeklinde soru da bu yorumu doğrular niteliktedir.

Temîm ve kardeşi Nuaym, bugün Filistin'de el-Halîl (Hebron) diye bilinen şehirle yakınlarındaki Beyt Aynûn ve Mertûm gibi birkaç köyün kendilerine bağışlanmasını istemiş, bu isteğin kabul edildiğine dair Hz. Peygamber'den bir belge almıştır. Söz konusu belgeyle ilgili rivayetlerin erken dönemlerden itibaren birçok kaynakta yer alması onun sıhhati hakkında ortaya atılan şüphelerin (Krenkow, I/4 [1925], s. 529-532) yersiz olduğunu göstermektedir (M. Hasan Şürrâb, s. 120-140). Temîm, Filistin bölgesinin fethinden sonra belgeyi Hz. Ömer'e göstermiş, zaman zaman yapılan bazı müdahalelere rağmen Dârîler bu belgeyle arazilerini ellerinde tutmuştur. Kudüs ve el-Halîl'in tarihine dair eser yazan Ebû'l-Yümn el-Uleymî, adı geçen belgenin Hz. Ali tarafından yazılan aslı ile Abbâsî Halifesi Müstencid-Billâh (1160-1170) tarafından bizzat istinsah edilen bir nüshasını gördüğünü ve o gün itibariyle arazilerin hâlâ Dârîler'in elinde bulunduğunu belirtmekte (*el-Ünsü'l-celîl*, II, 145-146; aynı konuda daha eski tarihli bir şahitlik için bk. Nüveyrî, XVIII, 104-107), belgelerin III. Murad veya IV. Murad tarafından Dârîler'in elinden alınıp saray kütüphanesine konulduğu söylenmektedir (İA, XII/1, s. 157). Dârîler'e iktânın yapıldığına dair İbn Hacer el-Askalânî *el-Binâ'ü'l-celîl bi-hükmi beledi'l-Halîl* ve Süyûtî *el-Fazlü'l-'amîm fi iktâ'i Temîm* adıyla birer eser yazmıştır (Abdülhay el-Kettânî, I, 302). Hz. Osman'ın vefatına kadar Medine'de yaşadıkten sonra Mısır'ın fethine katılan, Hz. Ali döneminden itibaren Filistin'e yerleşen Temîm bir yandan deniz yoluyla ticaret yaparken diğer yandan deniz savaşlarına katılmış, bu savaşlarda esir alınan düşman askerlerine çok iyi davrandığına dair rivayetler nakledilmiştir (Makrîzî, s. 78-80). Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi

Ümmü Ferve ve Nevfel b. Hâris'in kızı Ümmü'l-Mugire ile (veya Ümmü Hakîm) evlenmiş, ancak künyesini kendisinden aldığı tek çocuğu Rukayye'nin hangi hanımından doğduğu kaynaklarda belirtilmemiştir. 40 (661) yılında Filistin'de vefat eden Temîm'in kabrinin Kudüs'le Gazze arasındaki Beytülcebri'n köyünde olduğu zikredilmektedir (İbn Hacer, I, 368).

Temîm ed-Dârî, İslâm tarihinde bazı konulardaki öncülüğüyle tanınmıştır. Hz. Peygamber henüz hayatta iken Şam bölgesinden getirdiği kandillerle Mescid-i Nebevî'nin aydınlatılmasını sağlamış (İbn Mâce, "Mesâcîd", 9), mescidde iki veya üç basamaklı bir minberin yaptırılmasını teklif etmiştir (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, III, 195-196; Makrîzî, s. 135). Temîm'in bu hizmetleri, yüzyıllar sonra onun soyundan gelip Mescid-i Nebevî'nin yazılarını yazan Osmanlı hattatı Abdullah Zühdi Efendi tarafından sürdürülmüştür (*DîA*, I, 147). Aynı zamanda iyi bir hatip olan Temîm, Hz. Ömer döneminde Mescid-i Nebevî'de vaz etmek için izin istemiş, halife ona önce olumsuz cevap vermişse de samimiyetini anlayıp vaazlarının içeriğini öğrendikten sonra cuma namazlarından önce olmak şartıyla müsaade etmiş, zaman zaman kendisi de onu dinlemiş, Hz. Osman devrinde ise Temîm'in vaazları iki güne çıkarılmıştır. Temîm ibadete düşkünlüğünden dolayı "rahip" sıfatıyla anılmıştır. Onun cinler tarafından kaçırıldığına, dünyanın çeşitli bölgelerinde olağan üstü maceralar yaşadığına ve yıllar sonra ailesinin yanına döndüğüne dair birçok dilde efsaneler oluşmuş (Basset, IV [1890], s. 3-26; Alvarez, XIII/3 [2007], s. 566-601), kendisine olağan üstü güçler nisbet edilmiştir (Zehabî, II, 446-447).

Temîm ed-Dârî'nin kaynaklarda on seviz rivayeti bulunmaktadır (*a.g.e.*, II, 448). Bunlar Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müşned*'i ve Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sı gibi eserlerde yer almıştır. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Enes b. Mâlik, Kesîr b. Mürre, Abdurrahman b. Ganm, Ravh b. Zinbâ', Kabîsa b. Züeyb, Zürrâre b. Evfâ, Atâ b. Yezîd, Mûsâ b. Nusayr ve Vebere b. Abdurrahman kendisinden hadis rivayet etmiştir. Rivayetlerini İbn Nâsirüddin *Müşnedü Temîm ed-Dârî* adıyla bir araya getirmiştir (*DîA*, XX, 227). Makrîzî, onun hayatı hakkında bir eser kaleme almış (bk. bibl.), İbn Hilâl el-Makdisî de Cessâse olayında anlatılan seyahatiyle ilgili *İfhamü'l-*

mümârî bi-ahbâri Temîm ed-Dârî isimli bir çalışma yapmıştır (*el-Mevsû'atü'l-Filistîniyye*, III, 370). Günümüz müelliflerinden Nâdir et-Temîmî'nin *eş-Şahâbî Temîm b. Evs ed-Dârî* ve *'alâkatühü bi'l-Arzî'l-muqaddese* adlı bir eseri bulunmaktadır (Amman 1991). Temîm ed-Dârî hakkında pek çok makale yazılmış olup Vedâ Tâhâ en-Necm'in "Temîm ed-Dârî evvelü kâşşın fi'l-İslâm" (*Mecelletü külliyyeti'l-Âdâb*, V [Bağdat 1962], s. 293-313), Adnân el-Hatîb'in "Kıışatü Temîm ed-Dârî ve üsratü'l-meḥâsin ed-Dimaşkiyye" (*MMLADm.*, LXV/1 (1990), s. 152-176), Avinoam Shalem'in "Temîm ed-Dârî: A Portrait of him as the First Muslim Artisan" (*OM*, XXIII/2 [2004], s. 507-515) ve Mahmut Yeşil'in "Temîm ed-Dârî ve Rivayetleri" (*Sü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI [Konya 2006], s. 91-114) adlı makaleleri bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 373-374, 413, 417-418; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (nşr. Abdullah Mahmûd eş-Şehhâte), Kahire 1979, I, 511-514; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 343-344; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1347, III, 195-196; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 193-194; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XI, 64-65, 71-73, 82; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 256-257; VI, 28; VII, 398; Nevevî, *Tehzîb*, I, 138-139; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, II, 305; XVIII, 2, 104-107; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 442-448; Makrîzî, *Ḍav'ü's-sârî fi ma'rifeti haberî Temîm ed-Dârî* (nşr. M. Ahmed Âşûr), Kahire 1392/1972, s. 65, 78-80, 83-86, 88-95, 98, 105, 135; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 367-369; Ebü'l-Yüm'n el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl* (nşr. Mahmûd Avde el-Kaâbine), Amman 1420/1999, II, 145-146; M. Hasan Şür-râb, *Temîm b. Evs ed-Dârî râhibü ehli aşrih ve âbidü ehli Filistîn*, Dimaşk 1410/1990, s. 120-140, 152; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 302; *el-Mevsû'atü'l-Filistîniyye*, Beyrut 1990, III, 370; R. Basset, "Les aventures merveilleuses de Temim ed Dârî", *QSAI*, IV (1890), s. 3-26; F. Krenkow, "The Grant of Land by Muhammad to Tamîm ad-Dârî", *Islamica*, I/4, Leipzig 1925, s. 529-532; D. Cook, "Tamîm al-Dârî", *BSOAS*, LXI/1 (1998), s. 22; L. M. Alvarez, "Prophecies of Apocalypse in Sixteenth-Century Moroccan Writings and the Wondrous Tale of Tamîm al-Dârî", *Medieval Encounters*, XIII/3, Leiden 2007, s. 566-601; G. Levi Della Vida, "Temîm-üd-Dârî", *IA*, XII/1, s. 155-158; M. Lecker, "Tamim al-Dârî", *EP* (İng.), X, 176; M. Uğur Derman, "Abdullah Zühdi Efendi", *DIA*, I, 147; Ahmet Önkâl, "Dâr (Benî Dâr)", *a.e.*, VIII, 483; M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", *a.e.*, XIX, 529; a.m.f., "İbn Nâsirüddin", *a.e.*, XX, 227.

HALİT ÖZKAN

TEMİM b. ESİD

(bk. EBÜ RİFÂA).

TEMİM b. MUİZ

(تميم بن المعز)

Ebû Yahyâ Temîm b. el-Muiz b. Bâdis es-Sanhâcî (ö. 501/1108)

İfrîkiye Zîrî hükümdarı (1062-1108).

13 Receb 422'de (6 Temmuz 1031) dönemin başşehri Mansûriye'de (Sabra) doğdu. Yirmi üç yaşında iken babası Muiz b. Bâdis tarafından Mehdiye'ye vali tayin edildi. Ancak birkaç yıl sonra doğudan gelen Benî Hilâl Arapları'nın Zîrî topraklarını istilâ etmesi üzerine çok zor durumda kalan Muiz b. Bâdis'in Kayrevan'ı terk ederek Mehdiye'ye gidip Temîm'in yanına sığınması ve devlet yönetimini büyük ölçüde oğluna bırakmasıyla Temîm daha babasının sağlığında yöneticilik konusunda deneyim kazandı. Babasının 24 Şâban 454'te (2 Eylül 1062) vefatının ardından Zîrî tahtına çıkan Temîm toprakları bölünüp parçalanmış, halkı yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşayan, her bölgesinde ayaklanmalar baş gösteren bir ülke devraldı.

Temîm b. Muizz'in tahta çıkmasıyla bilhassa Sefâkus (Sfax), Kayrevan, Kâbis (Gabes) ve Tunus şehirleri valileri ayaklandılar. Bunların başında Sefâkus Valisi Hammû b. Melîl (Melik) el-Bargavâtî gelmekteydi. Hammû 455 (1063) yılında Esbec, Adî ve diğer bazı Arap kabilelerinin desteğiyle Mehdiye'ye doğru hareket etti. Durumu öğrenen Temîm, Araplar'dan Zuğbe ve Riyâh kabileleriyle birlikte yola çıktı ve Mehdiye yakınlarında meydana gelen savaşta Hammû'nun ordusu yenildi; kendisi canını zor kurtardı. Temîm savaştan sonra babası döneminde isyan eden Sûse şehrine gitti; şehir halkı özür dileyip bağlılığını bildirdiği için onları affetti. 493'te (1099-1100) Hammû'nun Sefâkus şehrini istilâ etmesi ve Muizz'in kâtiplerinden birini vezir tayin etmesi üzerine Temîm şehri zaptetmeye karar verdi. Bu arada Hammû'nun vezirine bazı vaadlerde bulunarak onu kendi tarafına çekmek istediye de başarılı olamadı. Sefâkus'u muhasara etmek için bir ordu sevketti. Ordunun kumandanı Temîm'in emri doğrultusunda şehrin etrafındaki yerleri yakıp yıktı; vezire ait ağaçlar hariç bütün ağaçları kestirdi. Hammû halkın emlakının yakılıp yıkıldığını, buna karşılık vezirine dokunulmadığını görünce bundan vezirini sorumlu

tuttu ve onu öldürttü. Sonunda Temîm'in askerleri şehri teslim aldı. Temîm, ayrıca Hammâdî sülâlesinden gelen amcazadelerinin şiddetli muhalefetiyle karşılaştı. Nâsır b. Alennâs'ın Sanhâce, Zenâte, Adî ve Esbec kabilelerinden bir kısmının desteğini alarak Mehdiye üzerine yürümek niyetinde olduğunu öğrendi; Benî Riyâh, Zuğbe ve bazı Esbeciler'in yardımıyla onları yendi (457/1065). Nâsır'ın kardeşi Kâsım b. Alennâs öldürülenler arasındaydı. 470 (1077-78) yılında Temîm b. Muiz ile Nâsır b. Alennâs arasında dostluk sağlandı. Temîm kızını Nâsır ile evlendirdi. Nâsır ömrünün sonuna kadar bu dostluğa sadık kaldı.

Kayrevan Valisi Kâid b. Meymûn'da Temîm'e karşı ayaklandı. Temîm hükümdar olduğunda Kâid b. Meymûn'u Kayrevan ve Kâbis valiliğine göndermişti. Kâid b. Meymûn 458 (1066) yılına kadar orada kaldı, ardından Temîm'e isyan edip Hammâdîler'in hükümdarı Nâsır'ın yanına gitti. Bunun üzerine Temîm'in askerleri Kayrevan'a girerek Kâid'in evlerini tahrip etti. Kayrevan'dan sonra Temîm'in ordusu Tunus'a yürüdü ve şehri kuşattı. Bir yıldan fazla süren kuşatmanın ardından şehrin yöneticisi Abdülhak İbn Horasan, Temîm'e itaat arz edip onunla anlaştı. Kâid b. Meymûn ise bir müddet Nâsır'ın yanında kaldı. Bu arada Arap emirlerinden Kayrevan emirliğini satın aldı. Ardından Kayrevan'a geri döndü ve surlarını yaptırıp şehri müstahkem hale getirdi.

Temîm b. Muiz 473'te (1080-81) Kâbis şehrini muhasara ederek halkını zor durumda bıraktı. Kâbis'in meşhur bahçe ve bostanlarını tahrip ettirdi. 476 (1083-84) yılında Kâbis valisi ile anlaşılan Mâlik b. Alevî (Ulvân) es-Sahrî, Araplar'dan büyük bir kitlenin desteğini alıp Mehdiye'yi kuşattı. Temîm b. Muiz şehri şiddetle savunarak Mâlik ve askerlerini uzaklaştırdı. Mâlik Kayrevan'a giderek orayı ele geçirdiyse de Temîm'in sevkettiği ordunun şehri kuşatmasıyla buradan da ayrılmak zorunda kaldı. Böylece Kayrevan tekrar Temîm'in hâkimiyetine girdi. Daha sonra Mâlik b. Alevî ile Temîm b. Muiz arasında anlaşma yapıldı. Ancak Mâlik 482'de (1089) bu anlaşmayı bozarak Araplar'dan müteşekkil askerleriyle Sûse'ye âni bir saldırı düzenledi. Temîm'in askerleri ve halkın karşı koyması sırasında her iki taraftan çok sayıda insan öldü. Mâlik, Temîm'in askerleriyle başa çıkamayacağını anlayınca Sûse'den ayrıldı. Temîm'e muhalif olan Kâbis Vali-